

Η περίπτωση Ευρυδίκη

Μια κλινική και πολιτική αποκραυπογράφηση των ναρκωτικών

1. Ένα μείζον σύμπτωμα της εποχής μας

Η περίπτωση Ευρυδίκη στοιχειοθετεί έναν κόμβο στον οποίο σινάπτονται, αδρώς διαγραφόμενα, τα νήματα που παγίδεψαν τη ζωή ενός υποκειμένου στο θανατηφόρο ιστό της εξάρτησης. Η εξάρτηση από τα ναρκωτικά δεν μπορεί να θεωρηθεί ούτε προσωπικό ατύχημα ούτε προγραμματισμένη ενεργοποίηση κάποιου γονιδιακού καθορισμού. Ούτε η εμπειρική προσέγγιση της τοξικομανίας ως χρήσης ψυχοτρόπων ουσιών απαντώντων σ' όλο το φάσμα της σύγχρονης ιστορίας, ούτε ο αμερικανόπνευστος βιολογισμός που εγγράφει την αιτιότητά της στο μεταβολισμό της ζωσας ύλης είναι σε θέση να εξηγήσουν τις πιο χαρακτηριστικές όψεις της τοξικομανίας. Με δεδομένη τη ραγδαία εξάπλωση της χρήσης πάσης φύσεως ψυχοτρόπων ουσιών και την καταλυτική συμμετοχή τους στα σύγχρονα σχήματα κοινωνικοποίησης των νέων είναι πολιτικά επείγον να γίνει αντιληπτό ότι η εξάρτηση από τα ναρκωτικά αντιπροσωπεύει ένα μείζον κοινωνικό σύμπτωμα της εποχής μας. Δεν αντιπροσωπεύει μια οριοθετήσιμη μορφή ιδιωτικής απόλαυσης αλλά ένα καθεστώς παρουσίας του σύγχρονου υποκειμένου στο επίπεδο του κοινωνικού δεσμού. Ενδεικτικού απ' αυτή την άποψη είναι οι πολύμορφες τάσεις εξάπλωσης της εξάρτησης πέρα από τον στενό κύκλο των κλασικών ψυχοτρόπων ουσιών. Η εξάρτηση από τις εικονικές απολαύσεις του διαδικτύου, η φρενιτίδα των πολλαπλασιαζόμενων τυχερών παιγνιδιών, η ιδεοληπτική θητεία στα γυμναστήρια, η γενικευμένη και οργανωμένη εκτροπή πληθώρας φαρμακευτικών ουσιών προς καταχρηστικές πρακτικές εξαρτησιογόνου κατανάλωσης είναι κοινωνικά φαινόμενα που αντιστοιχούν στο ιστορικό ριζώμα αυτής της τάσης. Το σύγχρονο υποκείμενο καλείται όλο και πιο πιεστικά να βρει τη θέση του στο επίπεδο του κοινωνικού δεσμού υιοθετώντας μια μορφή εξάρτησης. Μια από τις βασικές αρετές του βιβλίου της Κ. Μάτσα συνίσταται στο ότι αναδεικνύει, μέσα από μια συγκινητική περίπτωση και τον θεραπευτικό χειρισμό της, την οργανική σύμπληξη της κλινικής και πολιτικής διάστασης του προβλήματος της τοξικομανίας, απεγκλωβίζοντας αυτή την έννοια από τον στενά ιατρικό και τεχνικό προσδιορισμό της. Συμβάλλει σ' αυτή την κατεύθυνση και το εμπνευσμένο έπιμετρο του Σάββα Μιχαήλ που επανατοποθετεί το φαινόμενο της τοξικομανίας σε μια Άλλη σκηνή, προικισμένη με φιλοσοφικό και πολιτικό βάθος. Τέλος, η προσωπική μαρτυρία της

Ευρυδίκης παρέχει, με την αμεσότητα και τη διεισδυτικότητά της, συνεχή αποδεικτική κάλυψη, δηλαδή πεδίο επιβεβαίωσης των θεωρητικών και κλινικών θέσεων που διατυπώνονται. Αυτή η πρωτότυπη και ισόρροπη σύνθεση της προσωπικής μαρτυρίας, της κλινικής επεξεργασίας της και της ένταξης των πορισμάτων της σ' έναν ευρύτερο ορίζοντα, πολιτικά και φιλοσοφικά σημασιοδοτημένο, διασφαλίζει την πληρότητα του εγχειρήματος, καθιστώντας αυτό το βιβλίο πολύτιμη πυξίδα στο αινιγματικό τοπίο των ναρκωτικών.

2. Τα ναρκωτικά και η ενόρμηση θανάτου

Η εξάρτηση της Ευρυδίκης από τα ναρκωτικά αποδεικνύεται ευθύς εξαρχής, μέσα από την εμπεριστατωμένη μαρτυρία του ίδιου του υποκειμένου, ως θερμοκήπιο της ενόρμησης θανάτου. Η ενσυνείδητη αναφορά στην εξάρτηση ως πρακτική «αυτοκαταστροφής» διασπείρεται σ' όλη τη γραπτή μαρτυρία της μέσα από επεισόδια και συγκυρίες που αφήνουν να διαφανεί το σκοτεινό περίγραμμα μιας παράδοξης στρατηγικής επιβίωσης. Χωρίς ψευδαισθήσεις και υπεκφυγές, χάρη στη θεραπευτική στήριξη που αντλεί από την παρουσία της Κ. Μάτσα, η Ευρυδίκη σκιαγραφεί τον εαυτό της ως αυτοκαταστεφόμενο υποκείμενο. Μέσα στην αυθόρμητη μαρτυρία της και στην παράγωγη κλινική μετασήμανσή της, η έννοια του εξαρτημένου υποκειμένου τείνει να συμπίπτει με την έννοια και την πραγματικότητα του αυτοκαταστρεφόμενου υποκειμένου. Πρόκειται για ένα θεμελιώδες σημείο. Για το λόγο ότι αυτή η αμοιβαία μορφοποίηση της μιας κλινικής έννοιας στο καλούπι της άλλης υπονομεύει δραστικά τη μυθολογία των ναρκωτικών αίροντας κάθε διφορούμενο γοητείας από το πλαίσιο της χρήσης τους. Τα κλινικά πορίσματα του ιστοριογραφούμενου υποκειμένου, στο πλαίσιο της θεραπευτικής μεταβίβασης, συγκλίνουν στη διαπίστωση ότι η εξάρτηση δεν στοιχειοθετείται ως επικίνδυνος ή παράλογος τρόπος απόλαυσης. Το άδηλο ελατήριο που καθορίζει τη δυναμική της εξάρτησης και την αύξουσα εμπλοκή του υποκειμένου σ' αυτήν, συχνά με τα ρέστα του, δεν αντιστοιχεί σε μια πρόθεση ηδονοθηρικής αξιοποίησης των ψυχότροπων ουσιών, αλλά στο έργο της ενόρμησης θανάτου. Η περίπτωση Ευρυδίκη μπορεί να διαβαστεί σαν μια αλγεβρική απόδειξη που μας αποκαλύπτει ότι η άγνωστη μεταβλητή των ψυχότροπων σεναρίων απόλαυσης συμπίπτει με την σταθερά της ενόρμησης θανάτου. Τα ναρκωτικά ως τρόπος προσδοκώμενης απόλαυσης αποτελούν ένα προνομιακό πεδίο ενδημικής έκφρασης των τάσεων αυτοκαταστροφής του σύγχρονου υποκειμένου. Σε μια εποχή που η παροξυστική αναπαραγωγή του κεφαλαίου ισοπεδώνει κάθε βαθμίδα υπερβατικότητας στην ιστορία και απορρυθμίζει όλες τις συμβολικές παραμέτρους του κοινωνικού δεσμού, τα όρια ανάμεσα σε απόλαυση και αυτοκαταστροφή καθίστανται διάτρητα και κατά περιοχές ανύπαρκτα. Επιπλέον, από τη στιγμή που η απόλαυση προσαρτάται στην αμείλικτη λογιστική του κεφαλαίου και σημασιοδοτείται ως εμπόρευμα, όλες οι υπόλοιπες σημάσεις που προσδιόριζαν το καθεστώς εγγραφής της στην ανθρώπινη εμπειρία περιθωριοποιούνται και ακυρώνονται. Έκτοτε η απόλαυση ακολουθεί μοιραία την εγγενή κλίση της βαίνοντας προς την ενόρμηση θανάτου. Στις κοινωνίες που ζούμε αυτό το ιδιότυπο εμπόρευμα που λέγεται «απόλαυση» πουλιέται και αγοράζεται όλο και περισσότερο στην περιοχή της ενόρμησης θανάτου. Απ' αυτή την άποψη η προσφυγή στα ναρκωτικά αντιπρο-

σωπεί το αποκαλυπτικότερο υπόδειγμα της σχέσης του σύγχρονου ανθρώπου, και ειδικότερα των νέων γενιών, με την απόλαυση. Η ψυχότροπη απόλαυση είναι η μάσκα των τάσεων αυτοκαταστροφής. Όταν οι έμποροι ναρκωτικών χαρακτηρίζονται «έμποροι θανάτου», η σημασία της παρομοίωσης δεν στοιχειοθετείται στο πεδίο του ρητορικού στιγματισμού. Ριζώνει σ' ένα ανιποψίαστο βάθος απ' όπου αντλεί ακρίβεια κυριολεξίας. Εμπορευματοποιώντας χωρίς όρια την απόλαυση, ο ύστερος καπιταλισμός επινόησε ένα αδιανόητο και αθέατο εμπόρευμα, ένα εμπόρευμα φάντασμα: την ενόρμηση θανάτου σε ατομική συσκευασία. Για την ακρίβεια, επινόησε και εμπέδωσε μια άλλη σχέση του ανθρώπου με την ενόρμηση θανάτου, και τα ναρκωτικά μπορούν να λειτουργήσουν ως ευαίσθητο αναλυτικό πρίσμα αυτής της σχέσης. Όπως σημειώνει εύστοχα η Κ. Μάτσα: «Μπορούμε να θεωρήσουμε την τοξικομανία ως την έκφραση αλλά και το μέτρο της δυσφορίας του σύγχρονου ανθρώπου μέσα σ' ένα πολιτισμό της παρακμής» (σ. 22).

Αντιλαμβανόμαστε εδώ ότι το μείζον ζητούμενο είναι πως το σύγχρονο υποκείμενο συνανεί, εκόν άκον, στην εμπλοκή του σ' αυτό το αδιέξοδο.

Οι απαντήσεις σ' αυτό το ερώτημα δεν μπορεί να είναι μονοδιάστατες, τυποποιημένες και τελεσιδικές. Μια από τις σημαντικότερες αρετές της *περίπτωσης Ευρυδίκη* συνίσταται στη διαύγεια με την οποία αρθρώνει μια υποδειγματική απάντηση σ' αυτό το ερώτημα, αφού μάλιστα το διατυπώνει με υποκειμενικοποιημένη παρηγοσία σ' έναν πρώτο λογικό χρόνο. Πράγματι λοιπόν η Ευρυδίκη δεν εντοπίζει στις τάσεις αυτοκαταστροφής μια εξωτερική μάστιγα, οικογενειακή ή κοινωνική, την οποία υφίσταται παρά τη θέλησή της, αλλά μια διαφορούμενη παρουσία που ενδημεί μέσα της και τη διχάζει: που τη συγκροτεί ως διχασμένο, αυτοκαταστρεφόμενο υποκείμενο. Η μαρτυρία της διακρίνεται για την κρυστάλλινη σαφήνιά της: «Τι είναι αυτό που με τραβάει σ' αυτό το παιγνίδι θανάτου, που γίνεται εις βάρος μου; Και εάν δεν το επιδιώκω, δεν κάνω τίποτα για να το σταματήσω. Είναι ο ρόλος που ακόμα κοιβαλάω. Είναι σαν μια πυρκαϊά μέσα μου, που έχει σβήσει αλλά σιγοκαίει κάτω από τις στάχτες και περιμένει την κατάλληλη στιγμή να ξαναφουντώσει για να καταστρέψει ό,τι έχει απομείνει. Είναι ο εαυτός μου!» (σ. 87). Ο ίδιος ο εαυτός της, ταυτισμένος μ' έναν ρόλο διχασμένου πυρομανή, συντηρεί μέσα της εστίες παιγνιδιών θανάτου, όπου ο αυτοκαταστροφικός πειρασμός, σε διαφορετικές υπαρκτικές συγκυρίες και με διαφορετικούς τρόπους, απειλεί να ξαναφουντώσει. Σ' αυτό το παιγνίδι «η πρέζα» αποδεικνύεται το ιδανικό καύσιμο υλικό. Αναφερόμενη στην πρέζα που σκοτώνει τη ζωή της αποφαίνεται, στο χείλος του εσωτερικού διχασμού της, ότι «χωρίς αυτή θα ξαναπροσπαθούσα να αυτοκτονήσω» (σ. 76). Σ' αυτή τη ναρκοθετημένη παρτίδα με το θάνατο, η Ευρυδίκη παίζει το χαρτί της προγραμματισμένης αυτοκαταστροφής ως αντίπαλο δέος της αυτοκτονίας καθοδηγούμενη από τον ενδόμυχο διχασμό της ανάμεσα σε δύο επιλογές που φέρουν και οι δύο το στίγμα του θανάτου. Η ίδια έχει πλήρη συνείδηση αυτού του παράλογου δίπολου εναλλακτικών όρων: «Το άλλο άλογο είναι η ψυχή μου... Φοβάμαι να αγγίξω αυτά που αισθανόμουν τότε. Αυτά που με κάνανε να αρνούμαι τη ζωή και να βλέπω την πρέζα σαν νόημα της ζωής μου. Φοβάμαι όμως μη με ξαναπιάσει αυτό το μουντό αίσθημα, η αυτοκαταστροφή...» (σ. 80).

Η αθεσμοπραγία της πατρικής λειτουργίας

Όπως αντιλαμβανόμαστε, το βιβλίο αυτό μας προσφέρει έναν αποκαλυπτικό πίνακα με τα κομβικά διαφορούμενα που ενδημούν στη σχέση του εξαρτημένου υποκειμένου με τα ναρκωτικά. Συμβάλλει καταλυτικά στην ανασκευή μιας δέσμης ιδεολογημάτων που συγκλίνουν στην απλουστευτική ερμηνεία του φαινομένου των ναρκωτικών ως άνωθεν και έξωθεν επιβληθέντος από στυγνούς εμπόρους, τους «κακούς» της υπόθεσης, σε αμέτοχους ανυποψίαστους ή αφελείς νέους, όχι σπάνια ηρωοποιούμενους ως αντίπαλο δέος της διεφθαρμένης καταναλωτικής κοινωνίας. Τα πράγματα είναι αναμφίβολα πιο πολύπλοκα και αντιφατικά. Η διαλεκτική δεν είναι μια βελτιωμένη εκδοχή του μανιχαϊσμού. Το υποκείμενο δεν διατηρεί σχέσεις εξωτερικότητας απέναντι σε κοινωνικά συμπτώματα των οποίων υφίσταται το βάρος. Μια από τις μεγάλες αρετές αυτού του βιβλίου είναι ότι τραβά το χαλί κάτω από τ' ατροφικά πόδια τέτοιων απλουστευτικών σχημάτων. Συμβάλλουν σ' αυτό τόσο η άμεση μαρτυρία της Ευρυδίκης, όσο και η κλινική ανάλυση της Κ. Μάτσα σε συνδυασμό με την πολιτική και φιλοσοφική πλαισιοθέσή της από το επίμετρο του Σ. Μιχαήλ. Σε μια εποχή απλουστεύσεων και μαγικών συνταγών η ανάδειξη της πολυπλοκότητας του φαινομένου των ναρκωτικών είναι πολύτιμη συμβολή. Αυτό που της προσδίδει εν προκειμένω αποδεικτική εμβέλεια είναι η λεπτομερής ανασύνθεση από την Ευρυδίκη της γενεαλογίας των αυτοκαταστροφικών τάσεων και της τραυματικής, ανυποψίαστης ενδοβολής τους. Η λεγόμενη «ενόρμηση θανάτου» δεν είναι ένα είδος ενστίκτου. Δεν αποτελεί έκφραση μιας βιολογικής δυσλειτουργίας. Όπως απέδειξε ο Λακάν, διαβάζοντας προσεκτικά τον Φρόυντ, η ενόρμηση θανάτου αντιπροσωπεύει μια παράδοξη όψη της σχέσης του υποκειμένου με το πεδίο του Άλλου, δηλαδή με μια διαπλαστική, ετερότοπη βαθμίδα, συμβολικά οριοθετημένη. Με τη στήριξη λουπόν της Κ. Μάτσα η Ευρυδίκη ανακαλεί και αποσαφηνίζει τους όρους που σημάδεψαν την ανάπτυξή της στο πεδίο του Άλλου, εν προκειμένω πάνω στην οικογενειακή σκηνή. Χωρίς ίχνος ρητορικού υπερθεματισμού, υπάρχει κάτι το συγκλονιστικό στην εξιστόρησή της.

Ανασύροντας από την ομίχλη των αναμνήσεών της τους όρους που πρυτάνευσαν στην έλευσή της στην ύπαρξη η Ευρυδίκη εντοπίζει στο εισαγωγικό κεφάλαιο της ιστορίας της μιας μελανόμορφη χειρονομία απόρριψης. Μ' ένα διακριτικό, αναίμακτο ελιγμό και με τη σιωπηλή ή φοβισμένη συνενοχή της μητέρας, ο πατέρας της προέβη σε μια κίνηση φυγής που ισοδυναμούσε με απόπειρα να διαγράψει την Ευρυδίκη από το κατάστιχο της ύπαρξης, ακυρώνοντας τη γέννησή της. Συγκεκριμένα, συρόμενος από αχαλίνωτες φιλοδοξίες αριβισμού ο πατέρας της αντιμετώπισε την απρογραμμάτιστη γέννηση της Ευρυδίκης σαν ανεπιθύμητο βαρίδι στην επαγγελματική του αναρρίχηση. Πρόωρα γεννημένη η Ευρυδίκη βρέθηκε φορτωμένη με προβλήματα υγείας και καθηλωμένη στο νοσοκομείο. Αντί να την περιβάλλει με τη θαλπωρή της παρουσίας του και το ζήλο της φροντίδας του, το γονεϊκό ζεύγος έκοψε βίαια το συμβολικό ομφάλιο λώρο και εγκαταλείποντας το νεογνήτο στην ορδαλία του πεπρωμένου απήλθε για διακοπές σε εύκρατες ζώνες! Αυτό το επεισόδιο θα μπορούσε να είναι μακάβριο ανέκδοτο, η παγωνιά όμως την οποία απλώνει πάνω στο γενέθλιο λίκνο της Ευρυδίκης δεν είναι. Έχει κάτι το θανατηφόρο. «Ο πατέρας μου ποτέ δεν ήθελε παιδιά» (σ. 49), ανακαλύπτει η Ευρυδίκη μέσα από τις προσωπικές εμπειρίες της και

μέσα από τις αφηγήσεις της γιαγιάς της. «Το όνειρο του πατέρα μου ήταν να κάνει καριέρα». Πάτησε στα πτώματα για ν' ανέβει» (σ. 49-50). Εάν η Ευρυδίκη δεν έγινε πτωματικό εφελτήριο της πατρικής επαγγελματικής ανόδου το χρωστά στην παρέμβαση της γιαγιάς, που υποχρέωσε τους φυγόδικους να αναλάβουν τις ευθύνες τους απέναντι στο παιδί.

Αυτό το επεισόδιο είναι εξαιρετικά διδακτικό από κλινική άποψη. Για δύο βασικούς λόγους. 1. Αποδεικνύει με γλαφυρό τρόπο ότι αυτό που ο Λακάν οριοθέτησε ως όνομα-του-πατέρα, δηλώνοντας με αυτόν τον όρο μια ομαλοποιητική συμβολική βαθμίδα που λειτουργεί ως φορέας του Νόμου, είναι προικισμένο με μια διάσταση υπερβατικότητας ως προς τα εμπειρικά δεδομένα της οικογενειακής σκηνής, ενεστοποιούμενο υπό ισοδύναμες, εξίσου αποτελεσματικές μορφές και εν απουσία του πραγματικού πατέρα, του γεννήτορα. Δικαστής και συνήγορος ζωής, η γιαγιά με τα λόγια και τη στάση της εγκαλεί το γονεϊκό ζεύγος στις συμβολικές υποχρεώσεις του. Του επιβάλλει να ανακτήσει το εγκαταλελειμμένο παιδί και να το επανεντάξει στις οικογενειακές του συντεταγμένες. Ουσιαστικά, αντιστρέφοντας τη λογική της θανατηφόρας εγκατάλειψης, κατοχυρώνει το δικαίωμα της Ευρυδίκης στη ζωή – και όχι απλά στην οικογενειακή ζωή. Χάρη στη σθεναρή ετυμηγορία αυτού του αυτόκλητου δικαστή και συνηγόρου η Ευρυδίκη θα επιβιώσει, ενώ παράλληλα η παρέμβαση του συμβολικού νόμου στις απαρχές της ζωής της αποτρέπει την εγγραφή της σ' ένα ψυχωτικό πεπρωμένο.

2. Το επεισόδιο αυτό είναι επίσης εξαιρετικά διδακτικό γιατί αποδεικνύει ότι η ενόρμηση θανάτου δεν αποτελεί ενστικτική εκβλάστηση σε κάποιο γονιδιακό υπέδαφος. Η αμερικανοθεωρημένη και γενικότερα η αγγλοσαξονική παράδοση στην ψυχιατρική, την ψυχολογία και στις σύγχρονες ψυχοκοινωνιοβιολογικές παράγωγες θεωρίες ερμηνεύει τις τάσεις αυτοκαταστροφής και τα παθολογικά συμπτώματα που τις υλοποιούν ως ενδοβολή μιας έσχατης και ανεκρίζωτης ψυχολογικής τάσης, της λεγόμενης επιθετικότητας του ανθρώπινου πλάσματος. Η επιθετικότητα αντιπροσωπεύει την ύστατη, μαγική κλείδα των ψυχοκοινωνιοβιολογικών θεωριών. Η ερμηνευτική αρμοδιότητά της εκτείνεται από τις ατομικές συμπεριφορές και τα συλλογικά κινήματα ως τις ιστορικές ρήξεις. Στην αγγλοσαξονική παράδοση τη βρίσκει κανείς παντού, από τη συμπεριφορά του γονιδίου ως τις ιστορικές ταξικές συγκρούσεις. Πρόκειται για την επιθετικότητα ως ανθρωπολογική σταθερά, ψυχολογικά και βιολογικά συγκροτημένη, δηλαδή αποκομμένη από ιστορικές, κοινωνικές και συμβολικές συντεταγμένες της.

Στην ψυχολογία, όπως αυτή μορφοποιήθηκε στο πλαίσιο «των επιστημών του ανθρώπου» σύμφωνα με τη μνημειώδη ανάλυση του Φουκώ στις *Λέξεις και τα Πράγματα*, η ενδοβολή της επιθετικότητας ανάγεται σε λυδία λίθο για την αποκρυπτογράφηση των τάσεων αυτοκαταστροφής. Η εσωτερικευμένη επιθετικότητα θα ήταν η γενετική αρχή της ενόρμησης θανάτου.

Χρωστάμε στον Λακάν την επιστημολογική και κλινική απόδειξη ότι η επιθετικότητα δεν είναι μια ανιστορική ανθρωπολογική σταθερά η οποία, ενδοβαλλόμενη, θα ανακρυπταλλωνόταν σε ενόρμηση θανάτου, εκλαμβάνοντας το υποκείμενο ως κεντροθετημένο στόχο της. Η ενόρμηση θανάτου δεν είναι μια ελαττωματική εμπλοκή του υποκειμένου στο εσωτερικευμένο κύκλωμα της επιθετικότητάς του. Δεν είναι ιδιωτική υπόθεση. Όπως σημείωσα, αποτελεί μια παράδοξη όψη της σχέσης του υποκειμένου με το Εκτός, με τον Άλλο, με μια

ετερότοπη βαθμίδα. Είδαμε συγκεκριμένα τον διαπλαστικό και καθοριστικό ρόλο που διαδραματίζει η πατρική φιγούρα, συνεπικουρούμενη από το έτερον συζυγικόν της ήμισυ, στην αποκρυστάλλωση του κυκλώματος της ενόρμησης θανάτου όπου η Ευρυδίκη βρίσκεται «εκ γενετής» εγκλωβισμένη. Αντί για τη θαλπωρή του πατρικού βλέμματος, ερχόμενη στον κόσμο, η Ευρυδίκη συναντά την παγερή απουσία του και εν συνεχεία ένα ανωθρόσκον αναρριχητικό φυτό που ατενίζει, τυφλωμένο από τον αριθισμό του, υψηλόβαθμα αξιώματα. Η *περίπτωση Ευρυδίκη* θα μπορούσε να έχει ως υπότιτλο, τουλάχιστον απ' αυτή την άποψη, όχι ακριβώς την έκφραση «ο Αμερικανός φίλος» αλλά «ο Αμερικανός πατέρας»: αναρρίχηση επί πτωμάτων όπως απαιτεί το βουλμικό ιδεώδες της κοινωνικής ανόδου.

«Τη φρίκη την θυμάμαι ακόμα και σήμερα. Φωνές, ξύλο κάθε βράδυ. Θυμάμαι ... τον πατέρα μου να ουρλιάζει: "Αυτό δεν είναι παιδί μου!"» (σ. 47).

Όταν αυτή θα έχει συντελεστεί και η οικογένεια μετακομίσει σε αριστοκρατική συνοικία, ο ακήρυχτος πόλεμος του πατέρα της απέναντι στη ζωή θα γνωρίσει ένα άλλο θλιβερό επεισόδιο. «Τον παππού μου τον λάτρενα. Και οι δύο τους, παππούς και γιαγιά μ' αγαπούσαν πολύ» (σ. 55). Η μετακόμιση θα σημάνει το βίαιο τέλος αυτής της σχέσης. Η μητέρα της θα απαγορέψει, εν ονομάτι των ιδεωδών του συζύγου της και της επιθυμίας, σ' αυτά τα δύο αγαπημένα πρόσωπα να τους επισκέπτονται στο μέλαθρο της νεόπλουτης ματαιοδοξίας τους γιατί «είναι "χαμηλού επιπέδου" και δεν ξέρουν να τρώνε» (σ. 55), αποκόπτοντας έτσι την Ευρυδίκη από αυτές τις δύο γενναιοδωρες πηγές ζωής και αγάπης.

«Τα καταστρέφω όλα» (σ. 42), γράφει η Ευρυδίκη, «το όνειρό μου ήταν να πίνω ηρωίνη και να πεθάνω στα 28 μου χρόνια». Όμως η αυτοκαταστροφικότητα και το δέλεαρ του θανάτου αποδεικνύονται, μέσα στο οδοιπορικό της μαρτυρίας και στην κλινική στίξη της, δευτερογενείς και εξαρτημένες υποκειμενικές στάσεις σε σχέση με την καταστροφικότητα και την επιθυμία θανάτου του Άλλου. Ένας Άλλος που μισεί τα παιδιά, που αντιστρατεύεται τη ζωή, που εγκαταλείπει και αποκηρύσσει σε καθημερινή βάση το παιδί του ουρλιάζοντας, μια μάνα παντοιοτρόπως συνένοχη με την επιθυμία του Άλλου, που δεν διστάζει να «μπουκώσει» την κόρη της υποχρεώνοντάς την να φάει τον εμετό της (σ. 48), συνθέτουν ένα επιτυχημένο ζευγάρι, συνασπισμένο γύρω από ένα συμβόλαιο θανάτου που εκκρεμεί σε βάρος της παρείσακτης, ανεπιθύμητης Ευρυδίκης. Οι ψυχοκοινωνιοβιολόγοι θα αποφανθούν ότι η Ευρυδίκη δεν είχε τα καλά γονίδια και γι' αυτό έρρεπε προς την αυτοκαταστροφή. Ή ίσως γιατί βιάστηκε να ενδοβάλει την επιθετικότητά της! Μια από τις πολλές και μεγάλες αρετές του βιβλίου της Κ. Μάτσα είναι ότι συνδυάζοντας ένα πλούσιο και συγκινητικό κλινικό υλικό με εύστοχες εννοιολογικές οριοθετήσεις ανασκευάζει με τον πλέον πειστικό και ακαταμάχητο τρόπο τέτοιου είδους απλουστευτικά όσο και επικίνδυνα ιδεολογήματα. Αντί να αδολεσχεί εν ονόματι των γονιδίων, της επιθετικότητας και της τοξικομανίας ως «νόσου του εγκεφάλου» δίνει το λόγο στο ίδιο το υποκείμενο και του επιτρέπει να αρθρώσει σε λόγο την αλήθεια της ιστορίας του. Αναδεικνύει με τον πιο έγκυρο τρόπο την πολιτική διάσταση στον τομέα της θεωρίας, ενώ προς αυτή την κατεύθυνση συμβάλλει καθοριστικά και το επίμετρο του Σ. Μιχαήλ. Όπως ήδη σημείωσα, αυτή η στρατηγική ανάδειξη δεν γίνεται διόλου εις βάρος της συνέπειας των κλινικών αναλύσεων. Αντίθετα, εδραιώνεται σ' αυτήν. Σε δύο κεφαλαιώδη κλινικά ζητήματα, τη συμβολική λειτουργία του ονόμα-

τος-του-πατέρα και την ετεροτοπία της ενόρμησης θανάτου, η *περίπτωση Ευρυδίκη* μας παρέχει αφειδώς απτές και εννοιολογικά αρθρωμένες αποδείξεις οργανικά συννυφασμένες με το κλινικό υλικό και τη μικροφυσική της υποκειμενικότητας. Θα ήταν ευχής έργον να διδάσκεται σε ψυχιάτρους και ψυχολόγους. Μία από τις πιο γόνιμες αποδεικτικές στιγμές συμπίπτει με την εξιστόρηση των περιστάσεων που καθόρισαν μια δραματική, αποτυχημένη απόπειρα αυτοκτονίας ακολουθούμενη από μια «επιτυχημένη» φυγή στην πρέζα. Σε ηλικία δεκαέξι ετών η Ευρυδίκη χάνει το μόνο προσκείμενο ζωντανό πλάσμα που της είχε απομείνει ως συναισθηματικό στήριγμα, τη γάτα της. Σ' αυτή τη συγκυρία κατάρρευσης θ' ακούσει την πρώτη αλλά αμετάκλητα εκπρόθεσμη φράση παραμυθίας του πατέρα της απέναντι στη σιωπηλή οδύνη της. Μόνο που οι λέξεις παραμυθίας ηχούν ψεύτικα ως έκφραση κιβδηλής στοργής και είναι αδύνατο για την Ευρυδίκη να χάσει το παραμυθι. Αντίθετα, της υπενθυμίζουν δραματικά τι στερήθηκε. «Ήταν η πρώτη φορά που το έκανε αυτό. Δεν το άντεχα. Καλύτερα να μου άνοιγε το κεφάλι στα δύο. Λίγες μέρες μετά πήρα όλα τα χάρτια που είχα στο σπίτι» (σ. 67). Μετά το νοσοκομείο θα στραφεί για πρώτη φορά προς την πρέζα. Δε συναντάμε άραγε σ' αυτό το σπονδυλωτό επεισόδιο, κατά τρόπο παραδειγματικό, την καταλυτική εμπλοκή του Άλλου στο κύκλωμα της ενόρμησης θανάτου;

Υπό το κράτος της θανατηφόρας επιθυμίας του Άλλου η Ευρυδίκη καλείται να υποκειμενικοποιήσει τη ζώσα παρουσία της στον κόσμο στο χείλος του θανάτου, από τη στιγμή που γεννήθηκε και σ' όλο το φάσμα της οικογενειακής ιστορίας της. Η υποτροπιάζουσα αθεσμοπραγία της πατρικής λειτουργίας, που από εγγυητής ζωής εκδηλώνεται ως βούληση ακύρωσής της, εγκαθιστά την υποκειμενικοποίηση της ύπαρξης στο χείλος του θανάτου. Αυτό το παράδοξο μετακινώνεται σε μια πυκνή ακολουθία μακαβριων φαντασιώσεων που στοιχειώνουν τον μοναχικό κόσμο της Ευρυδίκης, φέρνοντάς την αντιμέτωπη με εφιαλτικές σκηνοθεσίες επικείμενου θανάτου. Στη σκηνή της φαντασίωσής της εμφανίζονται πλάσματα «με μάσκες πολύχρωμες να βγαίνουν από τους τοίχους και να θέλουν να με τραβήξουν στον τοίχο, ούρλιαζα» (σ. 47). Άλλοτε πάλι, βρίσκεται σε ελεύθερη πτώση, εξαρτημένη από ένα φονικό αλεξιπτωτο που δεν ανοίγει, σπρωγμένη στο κενό από τη μάνα της και την αδελφή της που διασκεδάζουν με τα θέαμα της διαγραφόμενης συντροφιάς της (σ. 68). Άλλοτε, καθώς πλένει το πρόσωπό της νιώθει την παραισθητική παρουσία κάποιου που βρίσκεται πίσω της, οπλισμένος «με ένα μαχαίρι και θέλει να με σκοτώσει...» (σ. 80). Φαντασιώσεις, εντυπώσεις στα όρια της παραισθήσης, εφιαλτικά όνειρα συνθέτουν μια μακάβρια σκηνογραφία θανάτου στοιχειωμένη από την επιθυμία του Άλλου, μονοσήμαντα σημασιοδοτημένη ως επιθυμία που αντιστρατεύεται τη ζωή. Σ' αυτή την επιθυμία που λειτούργησε ως θερμοκήπιο της ενόρμησης θανάτου, η μητρική στάση με τη συναινετικότητα και τη δειλία της ενσωματώθηκε ως αρμονικό συμπλήρωμα αντί να παρέμβει ως αντίρροπη δύναμη. Σε ασαφή σύμπτωση με την πατρική επιθυμία θα εκτοξεύσει εναντίον της κόρης της μια δολοφονική φράση, απογυμνωμένη από κάθε ρητορική απόχρωση: «Εσύ είσαι η αιτία που πάω να χωρίσω με τον άνδρα μου. Καλύτερα να σε πάρει ο θεός, γιατί δε σε αντέχω άλλο!» (σ. 51-52). Αντί για ένα αντίβαρο ή ένα αποκούμπι η Ευρυδίκη ανακαλύπτει στο πρόσωπο της μητέρας της έναν άβουλο συνεργό, μια «μαριονέτα» της πατρικής επιθυμίας, όπως εύστοχα τη χαρακτηρίζει η ίδια.

Αυτή η θανατηφόρα σύμπτωση του γονεϊκού ζεύγους υπονομεύει και απορρυθμίζει εξαρ-

χής στην Ευρυδίκη τόσο την υποκειμενικοποίηση της αίσθησης της ζωής, καθλώνοντάς την στις παρυφές του θανάτου, όσο και τη συμβολική θέσμιση της υποκειμενικότητάς της στο πεδίο του λόγου. Στο χείλος της ενόρμησης θανάτου όπου μαίνονται οι τάσεις αυτοκαταστροφής, η Ευρυδίκη ακροβατεί εξορκίζοντας το πεπρωμένο της μ' έναν βραδυγλωσσο λόγο.

3. Προς τη διαλεκτική του υποκειμένου

Ακροβατώντας μεταξύ ζωής και θανάτου, ως αυτοκαταστροφόμενο και βραδυγλωσσο υποκείμενο, η Ευρυδίκη φθάνει στο 18 Άνω, αναζητώντας ένα Άλλο στήριγμα. Θα το βρει στη φιλόξενη στάση της Κ. Μάτσα. Στάση φιλόξενη για λόγους ουσιαστικούς, πέραν οποιασδήποτε φιλανθρωπικής αβρότητας. Κατά την άποψή μου, αυτό το σημείο είναι μείζονος σημασίας γιατί βρίσκεται στην αφετηρία μιας στρατηγικής διαχωριστικής γραμμής που διατρέχει το πεδίο της σύγχρονης ψυχιατρικής κατανέμοντάς το σε δύο αντίπαλα στρατόπεδα. Εξηγούμαι. Η φιλόξενη και κλινικά σωτήρια στάση της Κ. Μάτσα συγκροτείται ως συνισταμένη δύο ομόρροπων αρνήσεων. Η Κ. Μάτσα αρνείται την προκατειλημμένη εξομοίωση της Ευρυδικής με το στερεότυπο της τοξικομανούς και αρνείται πρωτίστως να την ταυτίσει με το σύμπτωμά της – το εκκωφαντικό σύμπτωμα της βραδυγλωσσίας. Αρνείται δηλαδή να επικυρώσει τις δύο θεμελιώδεις ταυτίσεις που απολιθώνουν τη *διαλεκτική του υποκειμένου*.

Αυτή η διατύπωση μας επιτρέπει να αντιληφθούμε με ποια έννοια η φιλόξενη στάση της αρθρώνεται εσωτερικά ως σωτήρια κλινική χειρονομία. Μπορούμε εύκολα να φανταστούμε τη μοιραία πορεία της Ευρυδικής στο μεταίχμιο της ζωής και του θανάτου εάν η Κ. Μάτσα είχε υιοθετήσει τα ψυχιατρικά πρότυπα *made in USA* και με «ευσυνείδητη» επαγγελματική ξηρότητα είχε πει στην Ευρυδίκη: «Έχετε πρόβλημα τοξικομανίας; Κάνετε μια αποτοξίνωση. Η ιδέα δε σας ενθουσιάζει; Πάρτε μεθαδόνη. Έχετε σύμπτωμα βραδυγλωσσίας; Πηγαίνετε να δείτε κάποιο λογοπαιδικό. Ένα μέρος της προσωπικότητάς σας βρίσκεται στην τάδε σελίδα του DSM, ένα άλλο στη δείνα και τα υπολείμματα σε προσκείμενες σελίδες».

Αναμφίβολα υπάρχουν στοιχεία καρικατούρας στον τρόπο με τον οποίο συνθέτω αυτό τον φανταστικό διάλογο, ωστόσο η ουσία του δεν αφίσταται διόλου του πνεύματος συρρικνωτισμού που εμπνέει ορισμένες τάσεις της σύγχρονης ψυχιατρικής που έχουν ανακαλύψει τη Βίβλο τους στο φραγκενσταϊνικό επιστημολογικό κατασκευάσμα που τιτλοφορείται DSM και του οποίου οι διαδοχικές εκδόσεις έχουν πλέον περισσότερα μπαλώματα και άγαρμπες ραφές απ' ό,τι ο Μπορίς Καρλώφ στο ρόλο του τέρατος. Η σύγχρονη ψυχιατρική, αντιμέτωπη με την εργαλειοποίησή της από τη σπέκουλα των αμερικανικών φαρμακοβιομηχανιών, καλείται να αποφασίσει εάν θα ακολουθήσει τη θεραπευτική οδό που οδηγεί στον άνθρωπο ως κοινωνικά και συμβολικά συγκροτημένο υποκείμενο, και υπ' αυτή την ιδιότητα ως ευαίσθητο της δυσφορίας μέσα στον πολιτισμό, ή την εμπορευματοποιημένη οδό του επιστημολογικού συρρικνωτισμού όπου συναντά τυποποιημένα συμπτώματα χωρίς υποκείμενο, λυσιτελώς στοχοθετημένα από παγκοσμιοποιημένες φαρμακευτικές αγωγές. Η θεραπευτική στάση της Κ. Μάτσα αναδεικνύει αυτό το στρατηγικό διακύβευμα, από την έκβαση του οποίου εξαρτάται το μέλλον μιας ψυχιατρικής για ανθρώπους. Πρόκειται για ένα ζήτημα όπου η κλινική και η πολιτική συναντώνται, χωρίς καμιά απ' αυτές να χά-

νει την αυτονομία της και την ιδιαιτερότητά της υποκαθιστώντας την άλλη. Υπό την οπτική γωνία που διαμορφώνει το σημείο τομής του διακρίνουμε τρεις άξονες παρέμβασης της Κ. Μάτσα, που ενεργοποιούν μια διαδικασία τριπλής επανένταξης. Συγκεκριμένα:

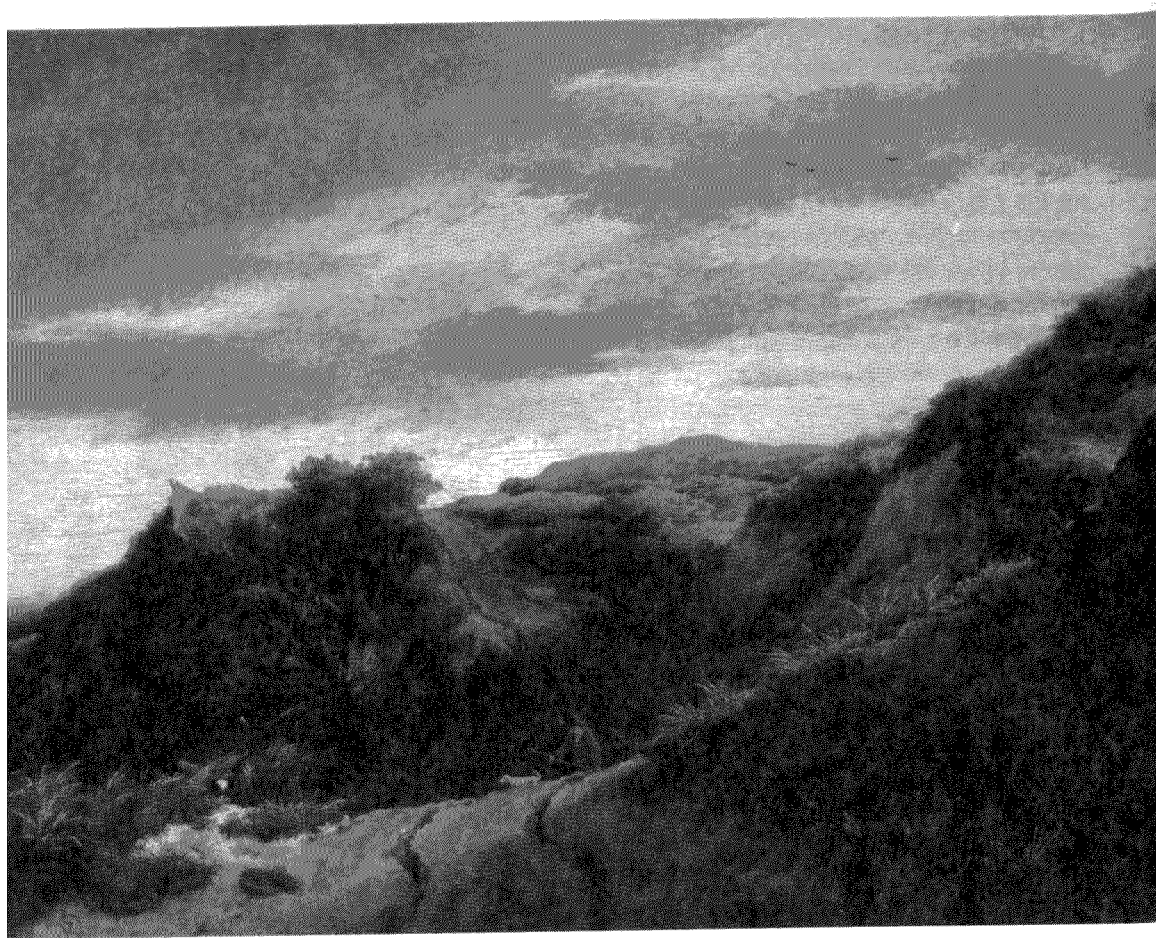
1. Επανάταξη του υποκειμένου στις συντεταγμένες του κοινωνικού δεσμού.
2. Επανάταξη του υποκειμένου στο κύκλωμα της ζωής
3. Επανάταξη του υποκειμένου στη γλώσσα και στη σημαίνουσα επανασηματοδότηση της ιστορίας του.

Σ' ό,τι αφορά το πρώτο σημείο, θα βοηθήσει την Ευρυδίκη να σπάσει τον κλοιό της μοναξιάς της και να εγγραφεί σ' ένα δίκτυο ανθρώπινων σχέσεων όπου λειτουργούν κανόνες συνεργασίας και αλληλεγγύης, σε αντίθεση με τη λογική της συναλλαγής που διέπει τον κόσμο των ναρκωτικών.

Σ' ό,τι αφορά το δεύτερο σημείο, η Κ. Μάτσα προνομιολογεί ως θεραπευτικό άξονα τη σχέση του υποκειμένου με την ενόρμηση θανάτου με στόχο να εξουδετερώνει τις τάσεις αυτοκαταστροφής που λειτουργούσαν ως διάυλος εσωτερίκευσης της επιθυμίας του Άλλου. Στο πλαίσιο μάλιστα της λεγόμενης θεραπευτικής μεταβίβασης (transfert) εγγράφεται ενσάρκωνοντας ένα πρόταγμα ζωής.

Σ' ό,τι αφορά το τρίτο σημείο, προτάσσει ως άξονα θεραπευτικής τεχνικής την αναστήλωση της θρυμματισμένης ομιλίας του υποκειμένου, επιστρατεύοντας την άρρητη ευγλωττία του γράμματος. Σ' αυτή την τεχνική της γραμματολογικής αναπλήρωσης του θρυμματισμένου λόγου η Κ. Μάτσα δεν διστάζει να δανείσει τη δική της φωνή ώστε να μιλήσει η γραπτή φράση της Ευρυδίκης. Η μεταβιβαστική δεκτικότητα της Κ. Μάτσα επιτρέπει στην Ευρυδίκη να ανασυγκροτηθεί σε ομιλούν υποκείμενο μέσα στα συσσωρευμένα ερείπια του λόγου του. Το γραπτό επέχει θέση λόγου.

Αγγίζουμε εδώ ένα ιδιαίτερα σημαντικό σημείο, κλινικού και φιλοσοφικού χαρακτήρα. Και η μαρτυρία της περίπτωσης Ευρυδίκη αποδεικνύεται ανεκτίμητα διαφωτιστική. Ως γνωστόν, ο Ντεριντά είχε ενοχοποιήσει τη λογοκεντρική υπόσταση του γράμματος στις φροϊδικές προελεύσεις ή εμπνεύσεις ψυχοθεραπευτικές πρακτικές. Αναμφίβολα είχε δίκιο όταν προέβαλλε την ουδετερότητα του γράμματος, την αυτιστική σιωπή του ως αντίπαλου δέους στην υποτιθέμενη εκκαλυπτικότητα του λόγου, στη μεταφυσική σύμπραξη της αλήθειας και της φωνής. Ωστόσο: Το γράμμα μιλά, θα έλεγα, παραφράζοντας τον Λακάν. Συγκεκριμένα το γράμμα μιλά στο πλαίσιο της μεταβίβασης (transfert). Στο πλαίσιο της μεταβίβασης το γράμμα παίρνει το λόγο, έστω και με δάνεια φωνή. Με τον τρόπο της λοιπόν η Ευρυδίκη παρεμβαίνει σ' αυτή τη χρόνια και πολυθόρυβη αντιδικία για το καθεστώς του γράμματος και του Λόγου στις «φροϊδικές» γενεαλογίες θεραπευτικές πρακτικές, επιτρέποντάς μας να σταθίσουμε το φωνούμενο εκτόπισμα του γράμματος στη μεταβίβαση. Πρόκειται για τεράστιο ζήτημα που απλώς θίγω αξιοποιώντας αυτή τη σπουδαία κλινική εμπειρία. Η υπενθύμισή του είναι επίσης ένας τρόπος για να επισημάνω τον θεματικό και επιστημολογικό πλούτο που έχει αποθησαυριστεί στην περίπτωση Ευρυδίκη και να τονίσω την ανάγκη να αξιοποιηθεί με την επιβαλλόμενη αναγνωστική αγρύπνια. Θα επαναλάβω τέλος, πιστεύοντας ότι την έχω επαρκώς τεκμηριώσει, την ευχή να διδάσκεται στους κύκλους της ψυχιατρικής, της ψυχολογίας και της ψυχανάλυσης.

Jacop van Ruisdael, Αμμόλοφοι, 1650